

นิเวศวิทยาป่าแห่งจิตวิญญาณ: ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและระบบนิเวศ ป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรูในประเทศไทย

ธัญญา ใจเที่ยง¹ และ ดร.ธเรศ ศรีสถิตย์²

บทคัดย่อ

ป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีความสำคัญ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เพราะเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศและเก็บสะสมความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศในป่าแห่งจิตวิญญาณของกลุ่มชนพื้นเมือง ที่เรียกตัวเองว่า “บรู” ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบูรณาการระหว่างการศึกษามานุษยวิทยาและนิเวศวิทยาป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร พบว่าป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู เกิดขึ้นจากวิถีแห่งภูมิปัญญาและโลกทัศน์ทางนิเวศของชาวบรู ที่เชื่อว่ามีจิตวิญญาณยังมีความสัมพันธ์กับโลกแห่งวัตถุ มิได้แยกขาดจากกัน มนุษย์ ธรรมชาติและจิตวิญญาณ มีสายใยแห่งความสัมพันธ์ยึดเหนี่ยวกัน มีลักษณะองค์รวม ในธรรมชาติยังมีจิตวิญญาณ ที่เป็นผี-เทพ คอยดูแล ค้ำครองพื้นที่และชุมชน ความเคารพและกตัญญูต่อผี-เทพที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยดูแลรักษาชุมชนชาวบรู ทำให้ระบบนิเวศในพื้นที่ป่าดังกล่าวไม่ได้ถูกทำลาย ทั้งยังได้รับการดูแลรักษา นอกจากนี้ การที่วิถีภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมพื้นฐานของชาวบรู มีเสรีภาพ มิได้ถูกจำกัด สามารถแสดงศักยภาพของภูมิปัญญาของตนเองได้เต็มที่ เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมสนับสนุนการดูแลทรัพยากรชีวภาพให้ยั่งยืนและได้ส่งผลประโยชน์กลับคืนแก่ชุมชน ซึ่งประโยชน์และคุณค่าจากป่าแห่งจิตวิญญาณนี้ เป็นกำลังใจและแรงผลักดันสำคัญต่อการรักษาระบบนิเวศป่าแห่งจิตวิญญาณด้วย

คำสำคัญ: ป่าแห่งจิตวิญญาณ, การอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ, ระบบนิเวศ, ชนพื้นเมือง

Abstract

The spiritual forests of the Bru ethnic group are significant natural spaces in northeastern Thailand because of their ecosystem diversity and biodiversity in native plant species. This research aims to study factors influencing the conservation ecosystems in the spiritual forests of indigenous people who call themselves “Bru” in Sakon Nakhon Province in the Northeast of Thailand. Using an integrated methodology in anthropology and forest ecology, it found that the spiritual forests of the Bru were founded on the ecological knowledge and worldview that the spiritual world and the material are inseparable. According to the Bru traditional belief, the natural environment has spiritual meaning. The Bru regard spirits or gods residing in nature as guardians of their community and spaces. The respect and gratitude they show for the deities dwelling in the so-called sacred forested spaces is a factor that not only prevents the degradation of ecosystems but also enhances

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอก สหสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²รองศาสตราจารย์ ภาควิชาวิศวกรรมศาสตร์สิ่งแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

their conservation. Furthermore, the fact that the Bru have an unrestricted right to preserve their culture and transmit their knowledge is a crucial factor that promotes the sustainable management of biological resources. Such management benefits the Bru in return. It is the recognition of the benefits and the significance of the spiritual forests that motivates the Bru to conserve the forest ecosystems.

Keywords: Spiritual Forest, Biological Conservation, Ecosystem, Indigenous People

บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่พัฒนาขึ้นบนฐานปรัชญาวิทยาศาสตร์แบบประจักษ์นิยมและเชิงกลไก (Newtonian Mechanism) แม้จะมีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ แต่ก็ทำให้ความมั่นคงและยั่งยืน (Stability) ทางด้านนิเวศและสิ่งแวดล้อมลดลง เพราะนับตั้งแต่ที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งในประเทศที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม และในพื้นที่อันห่างไกลของชนพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ ที่ถูกฉกฉวยทรัพยากร ผ่านการล่าอาณานิคม ไปตอบสนองระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม (McGregor, 2009) การพัฒนาที่ไม่ได้สนใจผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมยังดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะวาทกรรมหลักของโลกเชื่อว่านอกจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะสนับสนุนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่จำกัด ยังมีความสามารถเยียวยาสิ่งแวดล้อมได้ (Desjardins, 2006) แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อม นับวันกลับรุนแรงมากขึ้น อย่างไรก็ตามวิกฤตสิ่งแวดล้อม ก็หาได้เป็นความผิดหรือเกิดจากวิทยาศาสตร์ (สสารนิยม) เพียงอย่างเดียวไม่ ความต้องการอันไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ และการนำความสุขไปฝากไว้กับวัตถุต่างหากที่เป็นปัจจัยหลักอันหนึ่ง (พระธรรมปิฎก, 2539) การยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ที่คนจะมองโลกในเรื่องกลไกและการแยกส่วน รวมไปถึงความจริงนั้นต้องพิสูจน์และวัดได้ด้วยเครื่องมือเชิงวัตถุ (Precision of Measurement) เพียงอย่างเดียว ทำให้ระบบคุณค่าคุณธรรม ที่เป็นวิถีดั้งเดิมของคนพื้นเมืองต่างๆ (Gray, 1999 ; Rush, 1991) ที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณ (Spirit) ซึ่งไม่อาจสามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ กลายเป็นสิ่งที่ล้ำสมัย งามายและถูกทำลาย (McGregor, 2009) อย่างน่าเสียดาย เพราะระบบองค์ความรู้พื้นเมืองมีความสัมพันธ์กับการดูแลธรรมชาติด้วยความเคารพ

สามารถรักษาสมาคมชาติได้อย่างยาวนาน (Rush, 1991) ในขณะที่เดียวกันวิถีดังกล่าวมีความเป็นองค์รวม (Holism) คล้ายกับทฤษฎีควอนตัม (Shannon, 2002)

ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประเทศไทย หรือดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเขตป่าผืนเมืองร้อน เป็นอีกเขตพื้นที่หนึ่งของโลก ที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนพื้นเมืองหลากหลายกลุ่ม เช่น ผู้ไท ไทญ้อ กะเลิง ลาว กะโซ่ รวมถึงชนชาวยุโรป ซึ่งชาวยุโรปเป็นกลุ่มชนที่ยังรักษาวินัยวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนหรือวิถีแบบเอเชีย (ฮันวา ใจเที่ยง, 2554) วิถีเอเชียแบบนี้ James Rush (1991) กล่าวใน “The Last Tree” ว่าชนดั้งเดิมแห่งเอเชีย (Native Asians) ดำรงชีวิตด้วยความเคารพและนับถือธรรมชาติ ผู้คนในท้องถิ่นรู้ว่าในธรรมชาติมีพลังพิเศษที่มีอิทธิพลต่อพวกเขา และเขาเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณที่อยู่คู่กับป่าไม้ แม่น้ำ และข้าว จากการสำรวจและศึกษานิวทอนวิทยาการตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านชาวยุโรป ประเทศไทยของผู้วิจัยเบื้องต้น พบว่ามีพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ (Spiritual Forest) ซึ่งเป็นป่าที่ชาวยุโรปใช้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ มีระบบนิเวศหลากหลายและมีความหลากหลายของพืชพรรณ ป่าแห่งจิตวิญญาณ เป็นรูปธรรมแห่งวิถีและภูมิปัญญาแห่งชนพื้นเมืองในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีของชนพื้นเมืองที่สามารถดำรงอยู่และดูแลทรัพยากรชีวภาพได้อย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามยังไม่มีการศึกษารายละเอียดในระดับลึก ด้านปัจจัยที่นำไปสู่การก่อเกิดป่าแห่งจิตวิญญาณและการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าแห่งนั้นของชนเผ่าบุรุษ ซึ่งเป็นชนเผ่าพื้นเมืองของดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง เพื่อจะทำให้เข้าใจในวิถีแห่งการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบุรุษ อันอาจนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้และแนวคิด ประยุกต์หรือบูรณาการ

การบริหารจัดการทรัพยากรชีวภาพด้วยภูมิปัญญาของชนพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาลักษณะ ขนาดและการกระจายตัวของป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- 1) ทำให้ทราบจำนวน ขนาดพื้นที่และการกระจายของป่าแห่งจิตวิญญาณที่เกิดจากวิถีของชนพื้นเมือง “ชนเผ่าบรู”
- 2) ทำให้ทราบและเข้าใจถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดและการรักษาป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู
- 3) ทำให้ทราบและเข้าถึง ศักยภาพของระบบวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางนิเวศของชนชาติพื้นเมืองและชนเผ่าบรูกับการอนุรักษ์และพิทักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพื้นถิ่น
- 4) เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่การสร้างแนวคิดและเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากรชีวภาพในระดับชุมชนท้องถิ่น รวมถึงระดับชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

- ขอบเขตการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ
- 1) ศึกษาขนาด ลักษณะสังคมพืชหรือระบบนิเวศของป่าแห่งจิตวิญญาณ และการกระจายของป่าแห่งจิตวิญญาณ เฉพาะกลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่าบรู ในจังหวัดสกลนคร
  - 2) ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดป่าแห่งจิตวิญญาณ และการดำรงรักษาป่าแห่งจิตวิญญาณ โดยเน้น วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับนิเวศธรรมชาติของชนเผ่าบรู

พื้นที่วิจัย

หมู่บ้านชนเผ่าบรู ในพื้นที่ของจังหวัดสกลนคร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประเทศไทย ทำการเลือกพื้นที่กรณีศึกษาเชิงลึก ในชุมชนชาวบรู 3 หมู่บ้าน โดยเลือกจากหมู่บ้านชาวบรู ที่มีป่าแห่งจิตวิญญาณแต่ละ

สังคมป่าที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่ที่สุด คือ บ้านนาเพียงใหม่ ต.นาเพียง อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร (ป่าเต็งรัง) บ้านหินแตก ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร (ป่าเบญจพรรณ) และ บ้านนาเลา ต.นาโ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร (ป่าดิบแล้ง) ศึกษาระหว่างเดือนมิถุนายน 2554 - เดือนพฤษภาคม 2555

สมมติฐานการวิจัย

การอนุรักษ์ป่าแห่งจิตวิญญาณของชนพื้นเมือง “บรู” เกิดจากวิถีสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนเผ่าบรู

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน โดยมีรายละเอียดวิธีการวิจัยในแต่ละส่วนดังนี้

- 1) การศึกษาและสำรวจชนพื้นเมืองและป่าแห่งจิตวิญญาณ สำรวจถิ่นฐานและการกระจายตัวของชุมชนชาวบรู ที่ตั้ง ขนาดพื้นที่ การกระจายของป่าแห่งจิตวิญญาณ เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง คือ ประวัติศาสตร์อีสาน-สกลนคร และกลุ่มชาติพันธุ์ ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางและแอ่งสกลนคร การศึกษาภาคสนาม (Field Study) เป็นการสำรวจทางนิเวศ-ชาติพันธุ์ (Ethnology Survey) โดยสัมภาษณ์ผู้นำและปราชญ์ประจำชุมชน-ชนเผ่า การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สังเกตและวิเคราะห์ลักษณะทางเผ่าพันธุ์ (กายภาพ) ภาษา และทำการสำรวจลักษณะสังคมพืชในป่าแห่งจิตวิญญาณเบื้องต้น โดยการวิเคราะห์จากพรรณพืชชนิดนั้น (characteristic or faithful species) ที่มีขึ้นเฉพาะสังคมพืชชนิดนั้น (exclusive (true)) หรือพบได้มากเฉพาะสังคมพืชนั้น (selective (feste)) และปรากฏค่อนข้างมากในสังคมต่างๆ แต่ขึ้นได้ดีและมีความเข้มแข็งที่สุดเฉพาะสังคมนั้นๆ (preferential (hold))

- 2) การศึกษาปัจจัยของการอนุรักษ์ระบบนิเวศของป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู เก็บข้อมูล โดยการประยุกต์วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ-มานุษยวิทยา (Qualitative-Anthropology Research) คือ การศึกษาเอกสาร (Document Review) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540) และสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Roncoli et al., 2007 ; สุภางค์

จันทวนิช, 2546) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) (สุภางค์ จันทวนิช, 2546) เพื่อทำการศึกษาระยะเวลาประวัติศาสตร์ชุมชน โลกทัศน์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาทางนิเวศ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นฐานทางนิเวศกับการดำรงชีวิต และรักษาระบบนิเวศป่าแห่งจิตวิญญาณและความหลากหลายของพรรณพืชในป่า

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ชนพื้นเมืองและวิถีวัฒนธรรมแห่งนิเวศ

ชนพื้นเมือง (Indigenous Peoples) หมายถึง กลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ ทางภาษา วัฒนธรรม อาณาเขต เป็นของตนเองก่อนที่จะมีการสถาปนารัฐชาติขึ้น (Nation State Formation) เช่น คนพื้นเมืองในแถบอาร์กติก อเมริกากลางอินเดีย ชนพื้นเมืองในป่าแถบลุ่มน้ำอเมซอน ชนพื้นเมืองในเขตเทือกเขาแอนดีส กลุ่มชนพวกแอฟริกัน ปิกมี บุซแมน อบอริจิน และเมารีในทวีปออสเตรเลีย กลุ่มชนท้องถิ่นในเกาะต่างๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกและในเอเชีย (Gray, 1999) วิถีชีวิตดั้งเดิมของชนพื้นเมือง ดำรงอยู่สอดคล้องกับธรรมชาติ พวกเขามีความรู้และภูมิปัญญาในการอยู่กับธรรมชาติ เขารู้ว่าการรักษาป่า และพื้นที่ทางธรรมชาติ คือ การรักษาแหล่งทำมาหากิน และเป็นทางรอดของพวกเขา (อรวรรณ คูหเจริญ นาวายุทธ, 2545)

วิถีวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชนพื้นเมืองโดยทั่วไป คือ วิถีแห่งความความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ-ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งลักษณะเด่นของวิถีวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาดังกล่าว คือ มีลักษณะองค์รวม เป็นระบบความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และจิตวิญญาณ ที่ไม่แยกส่วน (Gray, 1999) ชนพื้นเมืองในเขตดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง มีความผูกพันกับระบบนิเวศหรือธรรมชาติตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะในมิติทางจิตวิญญาณ (ศิริพร ณ ถกลาง, 2542) มนุษย์เมื่อสิ้นชีวิตแล้ววิญญาณจะกลับคืนไปเมืองฟ้าหรือเมืองแถน นอกจากนี้ตามธรรมชาติต่างๆ ในแม่น้ำ ลำธาร ตามป่า และนิเวศต่างๆ ยังมีผีหรือเทพเป็นผู้รักษาดูแล (คำจอง, 2553) ซึ่ง James Rush (1991) กล่าวถึงวิถีชีวิตของชนพื้นเมืองแห่งเอเชีย (Native Asians) ดำรงชีวิตด้วยความเคารพและนับถือธรรมชาติ ผู้คนในท้องถิ่นรู้ว่าในธรรมชาติ

มีพลังพิเศษที่สามารถมีอิทธิพลต่อพวกเขา เขาเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณที่อยู่คู่กับป่าไม้ แม่น้ำ และข้าว และมักทำพิธีกรรมเฉลิมฉลองตามปฏิทินทางการเกษตร ผู้คนและเทพเจ้า-จิตวิญญาณ มีความผูกพันและเกื้อกูลต่อกัน ในขณะที่ Capra (1997) อธิบายว่า ทศนะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างไม่แยกส่วนหรือความเป็นองค์รวมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ปรากฏอยู่ในวิถีแห่งภูมิปัญญาของชนพื้นเมือง ทั้งในอเมริกา ลาตินอเมริกา แอฟริกัน และในเอเชีย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ระหว่างภูมิปัญญาของชนพื้นเมืองกับการอนุรักษ์ป่าจิตวิญญาณ

งานวิจัยของ Hoang Viet Anh และ Tuong-Vi Pham (2010) แห่งเวียดนาม ได้ชี้ให้เห็นถึงชนเผ่าไทดำในเขตจังหวัดเซินลา ตอนเหนือของเวียดนาม ได้ร่วมกันใช้วิถีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการอนุรักษ์ป่าแห่งจิตวิญญาณ (Spiritual Forest) ซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงเทพหรือผีบรรพชน คนไทดำเชื่อว่า พื้นที่ป่าดังกล่าวเป็นถิ่นที่อยู่ของเทพ (Spirit) ทำให้คนยำเกรงไม่ไปทำลายผืนป่า ก่อให้เกิดความหลากหลายของพืช สอดคล้องกับงานของ Groenfeldt (2003) แม้จะศึกษาในประเทศตะวันตก อย่างสหรัฐอเมริกา ที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างสูง เขาได้เสนอให้เห็นความสำคัญของมิติทางจิตวิญญาณอันเป็นวิถีวัฒนธรรมของชนเผ่ามีโนมินี (Menominee Tribe) ซึ่งเป็นชนเผ่าอินเดียนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมก่อนการบุกรุกของคนผิวขาวจากตะวันตก ชนเผ่ามีโนมินี ใช้ภูมิปัญญาของชนเผ่า ที่เชื่อและเกี่ยวข้องกับมิติทางจิตวิญญาณ เป็นรากฐานสำคัญของการอนุรักษ์ป่าของชนพื้นเมืองกลุ่มนี้ได้ 100 เฮกตาร์ เช่นเดียวกับงานของ Troster (2007) ที่ศึกษาบทบาทชนพื้นเมืองอินเดียน เผ่ามีโนมินี ในการจัดการป่า แม้ว่าชนพื้นเมืองกลุ่มนี้จะถูกควบคุมและบังคับโดยคนผิวขาวที่เป็นผู้ปกครอง (รุกราน) ซึ่งในระยะแรกคนผิวขาวไม่ให้ชาวมีโนมินี มีบทบาทใดๆ ต่อการดูแลทรัพยากรชีวภาพ “ป่าไม้” ในเขตที่อยู่อาศัยเดิมของชนเขา พวกเขาไม่เห็นด้วยกับการจัดการป่าของชาวตะวันตก ที่นิยมการตัดไม้เพื่อการค้าและการเกษตรกรรม มองป่าเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ต่อมาเมื่อคนผิวขาวให้บทบาทแก่ชาวมีโนมินี พวกเขาพยายามเสนอแนวคิดและ

ประยุกต์การจัดการป่า บนพื้นฐานภูมิปัญญาของชนพื้นเมืองดั้งเดิม ที่อยู่บนพื้นฐานมนุษย์มิได้แยกส่วนจากธรรมชาติ เคารพป่า เพราะเชื่อว่าป่า มีจิตวิญญาณในเขตถิ่นอาศัยของชนพื้นเมืองนี้ จึงเหลือป่าธรรมชาติไว้จำนวนมาก

ในประเทศไทย บุญยงค์ เกศเทศ (2537) ได้ศึกษาป่าดอนปู่ตา เขาสรุปว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนเป็นที่อาศัยของผี-เทพผู้คุ้มครองและรักษาชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธา เป็นที่พึ่งทางใจมายาวนานในขณะเดียวกัน ก็สงวนรักษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไว้ด้วยความเคารพและยำเกรง พื้นที่ดังกล่าวยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณพืช ความผูกพันและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยกับดอนปู่ตายังดำรงอยู่จนปัจจุบัน ซึ่งป่าดอนปู่ตา-ป่าดอนห่อ สำหรับในประเทศไทย ผู้วิจัยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่เรียกว่าป่าแห่งจิตวิญญาณ นอกจากนี้ยศ สันตสมบัติและคณะ (2547) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตภาคเหนือ เช่น ม้ง อาข่า เมี่ยน ขมุ ลื้อ ลัวะ กับป่าในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย งานนี้สะท้อนให้เห็นถึงชนพื้นเมืองในเขตภาคเหนือของไทย มีมิติการมองธรรมชาติที่ลึก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่ามีความสัมพันธ์กัน ในแง่มิติทางจิตวิญญาณด้วย ที่เอื้อต่อความยั่งยืนของความหลากหลายทางชีวภาพ มีระบบการจัดการธรรมชาติอย่างสลับซับซ้อน อยู่บนความเข้าใจในระบอบนิเวศที่ลึกซึ้งเหนือมิติทางโลกวัตถุ เช่น ชาวอาข่ามีป่าพิธีกรรม-ป่าศักดิ์สิทธิ์ และมีพิธีกรรมการบวงสรวงคล้ายกับบริเวณดอนปู่ตาในสังคมภาคอีสาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นวิถีแห่งภูมิปัญญาของชนพื้นเมือง เกี่ยวข้องกับการใช้และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นองค์ความรู้ที่มีรากฐานยาวนาน บูรณาการกับมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จิตสำนึกและอุดมการณ์ของชุมชนหรือชนชาติ ระบบองค์ความรู้ของชนพื้นเมืองเป็นระบบองค์ความรู้ที่มีความคล้ายคลึงกันในแต่ละเขตชีวภูมิศาสตร์ของชนพื้นเมืองทั่วโลก

ผลการศึกษา

1. **ถิ่นฐานและลักษณะนิเวศพื้นฐานของชนเผ่าบรู**
ในแผ่นดินอีสานตอนบน

ชาวบรู (Bru People) เป็นกลุ่มชนเผ่าหรือชาติพันธุ์หนึ่งในกลุ่มชนพื้นเมือง (Indigenous People) แห่งดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง นอกเหนือจากผู้ไท ญ้อ โย้ย พวน กะเลิง ไทดำ ไทตาด ไทลาว เป็นต้น ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตแผ่นดินอีสานตอนบนหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ก่อนการสถาปนารัฐชาติไทย (อินวาทใจเที่ยง, 2554) ชาวบรูมีภาษาเป็นของตนเอง ในกลุ่มภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกหรือมอญ-เขมร กลุ่มย่อยมอญ-เขมรตะวันออก (Eastern Mon-Khmer) สาขากลุ่มกตูกิก (สุรียา รัตนกุลและคณะ, 2542) ใช้สื่อสารกันในรอบครัวและชุมชนของตน

การตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าบรูในพื้นที่แอ่งสกลนครหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนกระจายไปตามจังหวัดต่างๆ เช่น สกลนคร มุกดาหาร หนองคาย นครพนม โดยศูนย์กลางหรือถิ่นฐานสำคัญของคนกลุ่มนี้ มักพบอาศัยอยู่ตามเชิงเขาหรือแทรกอยู่ตามเทือกเขาภูพาน เพราะเดิมมีวิถีการผลิดอย่างง่ายและเน้นการพึ่งพาธรรมชาติ คือ ทำการผลิดขนาดเล็ก คือ ทำข้าวไร่ “เฮ็ดโฮ้” ที่เรียกกันว่า เกษตรกรรมแบบถางและเผา (Slash and Burn Agriculture) หรือการทำไร่เลื่อนลอย (Shifting Cultivate) ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร พบว่าชาวบรู มีถิ่นฐานสำคัญ คือ อยู่ในเขตห่อมภูเขานู-ภูพาน อันเป็นลักษณะนิเวศพื้นฐานของบรู หรือ “เป็นคนแห่งภูเขานู” สอดคล้องกับคำว่า “บรู” มีอาชีพลัก คือ การกสิกรรมได้แก่ ทำนาและทำไร่ พึ่งพาธรรมชาติ พบในเขตเทือกเขาภูพาน แถบอำเภอพรรณานิคม อำเภอเมือง เป็นต้น แต่ก็มีชาวบรู บางส่วนตั้งถิ่นฐานในเขตที่ราบ เช่น ในบางหมู่บ้านของอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

2. พัฒนาการและการเกิดขึ้นของป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู

ป่าแห่งจิตวิญญาณ (Spiritual Forest) เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนท่องถิ่นใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาผี ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของสมาชิกชุมชน ตั้งแต่เกิดจนตาย ป่าแห่งจิตวิญญาณเป็นที่สถิตและเป็นพื้นที่ของผีหรือเทพประจำชุมชน (Guardian) อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งคนพื้นถิ่นในเอเชีย มักให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ หลายกลุ่มหลายชนเผ่า เช่น ผู้ไท กะเลิง ไทญ้อ ไทดำ ไทอาหม

(ศิริพร ณ ถกลาง, 2555 ; สุมิตร ปิติพัฒน์, 2545 ; รมิ เลิศเลื่อมใส, 2544)

ชาวบรู เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับความเชื่อและการนับถือจิตวิญญาณ (Animism) และยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับกลุ่มชนพื้นเมืองกลุ่มอื่นๆในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง ในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมแห่งชนเผ่าบรู เชื่อว่าในธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ตามภูเขา ป่า ต้นไม้ หอนงน้ำ จะมีผีหรือเทพอาศัยและรักษาพื้นที่แห่งนั้น (ยาง วงศ์กะโซ่, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 กันยายน 2555) ลักษณะวิถีวัฒนธรรมที่เห็นว่าโลกวัตถุมีความผูกพันหรือมีสายใยกับมิติทางจิตวิญญาณนั้นพบในวิถีแห่งชาวบรูทั่วไป ทั้งในแผ่นดินไทย ลาว และเวียดนาม (Mole, 1968)

วิถีวัฒนธรรมของชาวบรูในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ในระยะแรกของการตั้งหมู่บ้านจะเลือกพื้นที่ที่เป็นป่าที่มีไม้ใหญ่ที่เห็นว่ามีเทพ-ผี หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ด้วยการเสี่ยงทายซึ่งเป็นพิธีกรรมพื้นเมือง บางชุมชนอาจอัญเชิญเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือเขตนิเวศใกล้หมู่บ้าน ให้มาอยู่ในพื้นที่ ที่ชุมชนเลือกไว้ ใกล้ๆหมู่บ้าน โดยพื้นที่ที่เลือกอาจมีขนาดและลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันไป ตามพื้นที่ที่มีอยู่หรือเลือกได้แล้วสถาปนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผี ขึ้นให้เป็นผีสำคัญที่สุดประจำชุมชนของตน ที่เรียกว่า “เฮ้าะ” หรือ “ปู่ตา” และสร้างหอหรือบ้านขนาดเล็กๆ เพื่อเป็นที่สถิตของเทพหรือผีที่สำคัญที่สุดในชุมชน เป็นสัญลักษณ์หรือศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรม ขอให้ผี-เทพ เป็นอารักษ์หมู่บ้าน ช่วยในการปกป้องรักษาดูแลลูกหลานในชุมชน ให้อยู่เย็นเป็นสุข สร้างขวัญกำลังใจในการดำรงชีวิต ช่วยเหลือเรื่องราวแห่งชีวิตของสมาชิกในชุมชนและเรื่องส่วนรวมตามความเหมาะสม (เฉลิม แก้วไชยยา, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 31 พฤษภาคม 2554 ; สะเกษ แก้วไชยยา, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม) ความเคารพและความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งชุมชนได้แบ่งไว้สำหรับผี-เทพเจ้า ได้รับการดูแล ปกป้องรักษา กลายและพัฒนาเป็น “ป่าแห่งจิตวิญญาณหรือป่าศักดิ์สิทธิ์” (Spiritual Forest, Sacred Grove)

ประจำชุมชน เนื่องจากต้นไม้เมื่อถูกปกปักษ์รักษาและไม่ถูกทำลายจะเติบโตผ่านกระบวนการทางธรรมชาติ (Succession) กลายเป็นผืนป่าธรรมชาติ ที่มีลักษณะสังคมพืช และระบบนิเวศ (Ecosystem) แตกต่างกันตามปัจจัยแวดล้อม เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความชื้น ปริมาณฝน ความสูงจากระดับน้ำทะเล ไฟป่า เป็นต้น เป็นสังคมพืชที่มีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) ป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) และป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) ป่าแห่งจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นพบกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชุมชนของชนพื้นเมืองบรู ในสกลนคร มีลักษณะแตกต่างกัน ตามปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ดังที่กล่าวมา

3. ป่าแห่งจิตวิญญาณในเขตนิเวศวัฒนธรรมชนพื้นเมืองบรู ในจังหวัดสกลนคร

จากการสำรวจทางนิเวศชาติพันธุ์-สังคมป่าแห่งจิตวิญญาณ ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร พบว่ากลุ่มชนชาวบรู มี 13 หมู่บ้าน ในเขตพื้นที่ 5 ตำบล และ 4 อำเภอ คือ อ.พังโคน อ.กุสุมาลย์ อ.พรรณานิคม และ อ.เมือง และมีป่าแห่งจิตวิญญาณ ทั้งหมด 11 แห่ง ลักษณะสังคมพืชในป่าแห่งจิตวิญญาณ แบ่งสังคมพืชได้ 3 ลักษณะ คือ สังคมป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) สังคมป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) และสังคมป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) ตามลักษณะชนิดสังคมพืชในประเทศไทย (อุทิศ ภูมิอินทร์, 2542) พื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณของชาวบรู มีพื้นที่ป่าเฉลี่ย 23.90 ไร่ พื้นที่ป่า ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ พื้นที่ป่าเต็งรังบ้านนาเพียงใหม่ ต.นาเพียง อ.กุสุมาลย์ มีพื้นที่ 80 ไร่ ในขณะที่ป่าผสมผลัดใบที่ใหญ่ที่สุด คือ ป่าแห่งจิตวิญญาณบ้านหินแตก ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร 17 ไร่ และป่าดงดิบแล้งที่ใหญ่ที่สุดและมีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด คือ บ้านนาเลา ต.นาใน อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร มีพื้นที่ 70 ไร่ (ตาราง 1) สังคมพืชที่ขึ้นและปกคลุมในพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ เป็นพืชพื้นถิ่น (Local Plants) และเป็นสังคมพืชดั้งเดิม (Natural Plants) ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ

ตาราง 1 จำนวน ขนาดและลักษณะสังคมพืชในป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู ใน จ.สกลนคร

ลำดับ	พื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ	ที่ตั้ง	ลักษณะสังคมพืช	ขนาดพื้นที่ (ไร่)
1	บ้านหนองไฮน้อย	อ.พังโคน จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	5
2	บ้านหนองไฮใหญ่	อ.พังโคน จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	17
3	บ้านโคกสะอาด	อ.พังโคน จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	2
4	บ้านหินแตก	อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	ป่าเบญจพรรณ	17
5	บ้านนาเลา	อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	70
6	บ้านห้วยปูน	อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	40
7	บ้านเหล่า	อ.เมือง จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	8
8	บ้านคำแหว	อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	5
9	บ้านนาเพียงใหม่	อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร	ป่าเต็งรัง	80
10	บ้านนาเพียงเก่า	อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร	ป่าเบญจพรรณ	15
11	บ้านซ่งเต่า	อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร	ป่าดิบแล้ง	1

ภาพ 1 ป่าแห่งจิตวิญญาณบ้านนาเพียงใหม่

ภาพ 2 ป่าแห่งจิตวิญญาณบ้านนาเลา

ภาพ 3 หอผีชาวบรูและป่าแห่งจิตวิญญาณบ้านหินแตก

ภาพ 4 หอผีชาวบรูและป่าแห่งจิตวิญญาณบ้านนาเลา

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู

จากการศึกษาภาคสนาม ในหมู่บ้านชาวบรู ทั้ง 3 หมู่บ้าน ผู้วิจัยพบปัจจัยที่มีผลและอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและระบบนิเวศป่าแห่งจิตวิญญาณของชนเผ่าบรู สำคัญ ดังนี้ คือ

1) วิถีภูมิปัญญาแห่งนิเวศดั้งเดิมและความเข้มแข็งของชุมชน

ในโลกทัศน์ที่มีต่อธรรมชาติของชาวบรู เห็นว่าในพื้นที่ต่างๆของโลกวัตถุ ทั้งป่า ภูเขา แหล่งน้ำ พื้นดิน บ้านเรือน ซึ่งเป็นมิติสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ (Concrete Environment) ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะมีผี-เทพอันเป็นมิติทางจิตวิญญาณ ดำรงอยู่ รักษา เป็นเจ้าของ มีความสามารถดูแลรักษา ช่วยเหลือ รวมถึงให้โทษ ในโลกแห่งวัตถุหรือสิ่งแวดล้อมในทางรูปธรรม สำหรับชาวบรูมีอาจแยกส่วนจากโลกทางจิตวิญญาณหรือสิ่งแวดล้อมทางนามธรรม (Abstract Environment) ดังปรากฏในวิถีของชาวบรูในพื้นที่แอ่งสกลนคร เมื่อมีการตั้งชุมชนหมู่บ้าน ผู้นำและผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านหรือประจำชนเผ่า

ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อหาสิ่งยึดเหนี่ยวหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาดูแลและคุ้มครองสมาชิกในหมู่บ้านและความอยู่เย็นเป็นสุขของหมู่บ้าน โดยจะเสาะแสวงหาป่าใกล้หมู่บ้านที่มีต้นไม้ใหญ่ อันเชื่อว่ามีเทพหรือผีอาศัยอยู่หรือที่ดูแลรักษาเขตนี้มา แล้วเชิญมาเป็นผี-เทพประจำชุมชนเป็นการสถาปนาเทพ-อารักษ์ของชนเผ่าระดับย่อย เพื่อให้ดูแลรักษาปกป้องคนในหมู่บ้าน ซึ่งไม้ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่สถิตของผีหรือเทพประจำหมู่บ้าน ของแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น บ้านหินแตก คือ ต้นยางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G.Don) บ้านนาเลา คือ ต้นตะเคียนทอง (*Hopea odorata* Roxb.) และบ้านนาเพียงใหม่ คือ ต้นชักลิ้น (*Walaura trichostemon* Miq.) ทุกปีก่อนฤดูทำนาและหลังการเก็บเกี่ยว ผู้คนในชุมชนจะเข้ามาทำพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน การคุ้มครองระหว่างการทำกรสิกรรม การดูแลให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนครอบครัวและชุมชน (กายอม สูงหวล, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 5 พฤษภาคม 2556) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้นำชุมชนรุ่นดั้งเดิม ได้จัดไว้ให้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

ทางจิตวิญญาณของชนเผ่า กลายเป็นพื้นที่ป่าที่คนรุ่นหลัง เคารพ มิกล้าเข้าไปบุกกรุกทำลาย เป็น “ป่าแห่งจิตวิญญาณ” (Spiritual Forest, Sacred Forest, Sacred Grove) อันศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้คนเคารพยำเกรง ร่วมกันปกป้องรักษา การอนุรักษ์หรือดูแลระบบนิเวศในป่าแห่งจิตวิญญาณ ของชนเผ่าบรู จึงมีพื้นฐานมาจากภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรม พื้นฐานแห่งชนเผ่านี้

ชุมชนชาวบรูยังมีความเหนียวแน่นในระบบ ครอบครัวและชุมชน มีระบบเจ้าโคตร ที่ให้ความสำคัญ กับผู้อาวุโสหรือเจ้าโคตรประจำชุมชนในฐานะที่เป็น ผู้มีพระคุณและเป็นผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน มีการเคารพ และเชื่อฟัง ที่สำคัญชาวบรูมีระบบความกตัญญูสูง แม้ว่า ปู่ย่าตายาย จะตายจากไปยิ่งเหลือแต่วิญญาณ ถึงวันสำคัญ ยังมีการรำลึกถึงโดยการนำดอกไม้บูชาผีปู่ย่าตายาย (ไฮ แสนตะมาตย์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 7 พฤษภาคม 2556) เพราะฉะนั้นวิถีภูมิปัญญาที่บรรพชนสร้างไว้ จึง ยังได้รับการสืบทอด เคารพ ไม่ล่วงเกิน เช่น วิธีการ เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้วัฒนธรรมการกตัญญู กตเวทิตา ที่เป็นระบบวัฒนธรรมพื้นฐานของชาวบรู ก่อให้เกิดการรักษาดูแลพื้นที่ของผีอารักษ์ประจำชุมชนมีการ ทำพิธีกรรมเลี้ยงผี เพราะเห็นว่าท่านได้ดูแลและคอย ช่วยเหลือพวกเขา ดังนั้นจึงมาเลี้ยงขอบคุณ และในประเพณี ดังกล่าวทุกครอบครัวมีส่วนร่วม วัฒนธรรมแห่งการเคารพ กตัญญูต่อดวงวิญญาณของผีประจำชุมชน การไม่ล่วงเกิน พื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ จึงแพร่กระจายและได้รับถ่ายทอด ไปยังเยาวชนรุ่นหลัง ผ่านระบบวัฒนธรรมอันเข้มแข็งของ ชุมชน

2) สิทธิและเสรีภาพทางการจัดการพื้นที่ และทางวัฒนธรรม

ในพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ ชาวบรูมีสิทธิ ในการดูแลและบริหารจัดการทุกประการ รวมถึงมีสิทธิ เสรีภาพที่จะได้นำวิถีภูมิปัญญาของตนมาแสดงออก อย่างเต็มที่ ในขณะที่พื้นที่อื่นนอกเขตชุมชนหรือในเรื่องอื่น สิทธิทางวัฒนธรรมของพวกเขามักถูกจำกัดด้วยระบบและ วัฒนธรรมราชการ แต่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ นอกจากจะมี สิทธิในการเป็นเจ้าของ ยังมีสิทธิและเสรีภาพในการเป็น ผู้นำในการประกอบกิจกรรมและได้ใช้ภาษา วัฒนธรรม

ดั้งเดิมของตนได้เต็มที่ พวกเขาได้ริเริ่มและสร้างป่าแห่งนี้ ด้วยวิถีภูมิปัญญาของตัวเอง โดยมีได้เกิดขึ้นจากการส่งเสริมจากบุคคลหรือองค์กรภายนอกทั้งรัฐหรือเอกชน ในขณะเดียวกันได้ดูแลรักษาด้วยระบบวัฒนธรรมชุมชน ของชาวบรู ในพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณในแองสกลนคร บางชนเผ่า ในบางพื้นที่ เช่น ในหมู่บ้านของเผ่าไท บ้านป่าไร่ อำเภอกอศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร เป็นพื้นที่ที่รัฐ เคยเข้าไปใช้อำนาจเหนือพื้นที่ชุมชน และใช้องค์ความรู้ วิชาการสมัยใหม่ ไม่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม บังคับตัดไม้ใหญ่ ทำให้ไม้ใหญ่สูญหายไป กว่าจะฟื้นฟูด้วยวิถีวัฒนธรรม ดั้งเดิม ระบบนิเวศเสื่อมโทรมไปมากแล้ว แต่ป่าแห่งจิต วิญญาณชาวบรู ซึ่งเป็นพื้นที่ห่างไกล พวกเขาได้สิทธิ ดูแล-สิทธิเสรีภาพทางภูมิปัญญา รัฐมิได้เข้าไปเกี่ยวข้อง และมีอิทธิพลใดๆ ชุมชนยังร่วมกันสร้างกฎหรือระเบียบ ประจำชุมชนเพื่อการป้องกันรักษาป่า

3) สถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลก

ในปัจจุบันปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม (Resource Depletion) โดยเฉพาะการลดลงของป่าและ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงการเปลี่ยนแปลง สภาพอากาศของโลก อันเป็นผลจากการพัฒนาที่เน้น การเจริญเติบโตทางภาคอุตสาหกรรมมากเกินไป เป็นสิ่ง กระตุ้นให้พวกเขาภาคภูมิใจในวิถีภูมิปัญญา และในป่า แห่งจิตวิญญาณของตน ในขณะที่การส่งเสริมการพัฒนา ด้วยภูมิปัญญาของรัฐหรือระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ธรรมชาติถูกทำลายอย่างมาก แต่พวกเขาสามารถรักษา ธรรมชาติไว้ได้ รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่ง สละสมพันธุกรรม (Genetic Sources) เก็บรักษาพื้นที่ สีสเขียว อันเป็นที่เก็บกักคาร์บอน (Carbon Sequestration) ช่วยสร้างอากาศและบรรยากาศที่ดี ทำให้มีความมั่นใจ ในวิถีดั้งเดิมว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดกำลังใจ ในการดูแลป่า รักษาภูมิปัญญาและป่าศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้ง กระแสด้านสิ่งแวดล้อมของโลกปัจจุบัน มุ่งเน้นการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และ ลดภาวะโลกร้อน สอดรับกับแนววิถีวัฒนธรรม วิถีทาง ที่ชาวบรูดำเนินอยู่ สร้างความภาคภูมิใจและความมั่นใจ ต่อวิถีอันดีงามของพวกเขา

4) ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากป่าแห่งจิตวิญญาณ

ป่าแห่งจิตวิญญาณ นับว่าเป็นพื้นที่ที่สำคัญยิ่งต่อการสืบสานวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชนเผ่า เป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ป่าแห่งจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ ผลผลิตจากความหลากหลายทางชีวภาพของพืช ทำให้เป็นแหล่งอาหาร สมุนไพรของชุมชน ในป่าแต่ละแห่งสามารถผลิตและสะสมมวลชีวภาพ (Biomass) จำนวนมาก ซึ่งเป็นการสะสมคาร์บอน-ดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ (Carbon dioxide Absorption) ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชนและมนุษยชาติ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งคนในชุมชนบรู ได้ใช้ประโยชน์จากผืนป่าตลอดเวลา เป็นสิ่งที่ย้ำให้เห็นว่าการมีป่าแห่งนี้ นอกจากจะได้ประโยชน์ในการประกอบกิจกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชนเผ่า สืบสานอัตลักษณ์ การได้รับการตอบสนองทางจิตใจ ผลผลิตจากป่ายังส่งเสริมระบบเศรษฐกิจพื้นฐานและการดำรงชีพของคนในชุมชน ทำให้พวกเขามุ่งมั่นและจริงจังต่อการดูแลพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณต่อไป

สรุป วิจารณ์และข้อเสนอแนะ

ชนเผ่าบรู เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งแห่งดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง-แอ่งสกลนคร ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง วิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบรู เกี่ยวข้องกับมิติทางนิเวศทั้งทางวัตถุและทางจิตวิญญาณ เป็นภูมิปัญญาพื้นฐานทางนิเวศโบราณ ชาวบรูมีวิถีปฏิบัติที่เคารพ อ่อนน้อม ต่อธรรมชาติทางจิตวิญญาณสะท้อนให้เห็นถึงวิถีแห่งภูมิปัญญาตะวันออกที่มีลักษณะเป็นโลกแห่งข่ายใยพลังงาน (Web of Energy) และมีความเป็นองค์รวม (Holism) เป็นวิถีเก่าแก่ที่พบทั่วไปในชนพื้นเมือง ซึ่งสอดคล้องกับงานที่ศึกษาวิถีภูมิปัญญา

ของชนชาติพื้นเมืองในพื้นที่อื่นของโลก ไม่ว่าจะเป็นงานของ Troster (2007), Kanowski and Williams (2009), Chanley et al., (2007) Tunwa and Thares (2013) หรือ Groenfeldt (2003) รวมถึงข้อสรุปว่าด้วยวิถีภูมิปัญญาของชนชาติพื้นเมืองทั่วโลกของ Capra (1997) ในชุมชนชาวบรู ภายใต้วิถีแห่งวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาทางนิเวศดังกล่าว ทำให้เกิดดอนเอ้าหรือดองเสื่อ-ดอนปู่ตา อันเป็นพื้นที่ป่าแห่งจิตวิญญาณ ดังนั้นการที่สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ (ทรัพยากรชีวภาพ) จะได้รับการดูแลรักษา สิ่งแวดล้อมทางนามธรรม (ความเชื่อ-คุณค่าทางจิตวิญญาณ) ต้องให้ความสำคัญสูงเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ความเคารพและกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และระบบเผ่าแก่ของชุมชน ทำให้เกิดสำนึก รำลึกคุณ ละอวยไม่กล้าตัดต้นไม้และทำลายธรรมชาติในพื้นที่ที่ประกอบพิธีกรรมของชนเผ่า การที่พื้นที่ป่าเป็นพื้นที่สงวนทางนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชน ในหลากหลายมิติ ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ชุมชนชาวบรู มีอำนาจหรือมีสิทธิ ในการดูแลพื้นที่ป่าในชุมชน และในการใช้แสดงออกถึงวิถีวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองของตนอย่างอิสระและเต็มความปรารถนา

ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในระดับพื้นที่ นอกจากจะให้บทบาทแก่คนพื้นถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว ยังต้องให้ความสำคัญหรือสิทธิแห่งความรู้หรือภูมิปัญญา อันเป็นศาสตร์หรือวิชาดั้งเดิมของท้องถิ่นชนชาติ ที่แทรกซ่อนในสิ่งที่เรียกว่าวิถีวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม ที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณ เข้ามามีที่ยืนได้แสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับปฏิบัติการในพื้นที่และนโยบายในระดับชาติหรือภูมิภาคเอเชีย

เอกสารอ้างอิง

- คำจอง.(2553). ทฤษฎีบ้านเมือง: ศาสตร์อาจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท. ในสรุปคำบรรยาย เรื่องประวัติศาสตร์ และเอกสารไทดำในเวียดนาม. (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพิเชษฐ์ สายพันธ์ (บรรณาธิการ). พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2540). *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
- ธันวาคม ใจเที่ยง.(2554). ชนชาติพื้นเมืองและขบวนการปฏิวัติประชาชนของชนชาติบูรแห่งเทือกเขาภูพาน. ใน*วารสาร สยามคนกวี* ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2554
- ธรรมปิฎก,พระ (ป.อ. ประยูตโต).(2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- บุญยงค์ เกศเทศ.(2537). *สถาบันดอนปู่ตาและบทบาทพฤติกรรมของเผ่าจ๋ำในชุมชนอีสาน. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์.* สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 1 .เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน.คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รณิ เลิศล้อมใส.(2544). *จักรวาล: พ้า-ขวัญ-เมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทอมรินทร์ บุ๊คเซ็นเตอร์.
- ศิริพร ณ ถลาง.(2555). *อารักษ์บ้าน-อารักษ์เมือง การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ในวิถีชีวิต ไทย-ไทในปัจจุบัน* ใน*วารสารไทยศึกษา* ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 กุมภาพันธ์-กรกฎาคม 2555
- สุริยา รัตนกุลและคณะ.(2542). *ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. (2545). *ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2546). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 11.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรธรณ คูหเจริญ นาวายุทธ.(2545). *ป่าเขตร้อน (ฉบับปรับปรุงแก้ไขข้อมูลใหม่)*.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการ จัดพิมพ์คบไฟ.
- อุทิศ ภูอินทร์.(2542). *นิเวศวิทยาป่าไม้*. ภาควิชาชีววิทยาป่าไม้.กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Capra, F. (1997). *The Web of Life : A Synthesis of Mind and Matter*. Vol. 2. London: Flamingo.
- Charney, S., Fischer, A.P., and Jones, E.T. (2007). Integrating traditional and local ecological knowledge into forest biodiversity conservation in the Pacific Northwest. *Forest Ecology and Management* 246(1): 14-28.
- Desjardins, J.R. (2006). *Environmental Ethics : An Introduction to Environmental Philosophy*. Vol. 1. Canada: Thomson Wadsworth.
- Gray, A. (1999). Indigenous People, Their Environments and Territories. In: Programme, U.N.E. (ed.) *Cultural and Spiritual Values of Biodiversity*, pp. 59-118. London: United Nations Environment Programme
- Groenfeldt, D. (2003). The future of indigenous values: cultural relativism in the face of economic development. *Futures* 35(9): 917-929.
- Hoang Viet Anh and Tuong -Vi Pham. (2010). *Link between Spiritual Forest and Forest Conservation: A case Study in Noong La village, Son La Province, Vietnam* [Online]. Available from:enviroscope.iges.or.jp/contents/APEIS/RISPO/inventory/db/pdf/0154.pdf [8 December]

- Kanowski, P.J., and Williams, K.J.H. (2009). The reality of imagination: Integrating the material and cultural values of old forests. *Forest Ecology and Management* 258(4): 341-346.
- McGregor, D. (2009). Aboriginal/non-Aboriginal relations and sustainable forest management in Canada: The influence of the Royal Commission on Aboriginal Peoples. *Journal of Environmental Management* 92(2): 300-310.
- Mole, Robert L.(1968). *Peoples of Tribes of South Vietnam*. Navy Personal Response Officer. San Francisco.
- Rush, J. (1991). *The Last Tree: Reclaiming the Environment in Tropical Asia*. New York: The Asia Society.
- Shannon, S. (2002). Integration and Holism. *Handbook of Complementary and Alternative Therapies in Mental Health*. San Diego: Academic Press.
- Trosper, R.L. (2007). Indigenous influence on forest management on the Menominee Indian Reservation. *Forest Ecology and Management* 249(1-2): 134-139.
- Tunwa Chaitieng and Thares Srisatit. (2013). Spiritual Forest of Phutai people: The Biodiversity of Sacred Plant and Ecological-Cultural Values in Sakhon Nakhon Basin, Thailand. *European Scientific* 32 (9): 436:447.

การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล

- 1) นายเฉลิม แก้วไชยยา (2554, 31 พฤษภาคม) อายุ 51 ปี.ผู้ใหญ่บ้าน.สัมภาษณ์.
- 2) นายสะเกษ แก้วไชยยา (2556, 5 พฤษภาคม) อายุ 67 ปี.อดีตผู้ใหญ่บ้าน.สัมภาษณ์.
- 3) นายไสว แก้วไชยยา (2555, 10 กันยายน) อายุ 70 ปี.ชาวนา.สัมภาษณ์
- 4) นายมอง เขื่อนคำสด (2553, 20 เมษายน) อายุ 68 ปี.ชาวนา.สัมภาษณ์.
- 5) นายยาง วงศ์กะไซ่ (2555, 25 กันยายน) อายุ 74 ปี.ปราชญ์ท้องถิ่น.สัมภาษณ์.
- 6) นายเสา วงศ์กะไซ่.(2555, 2 กุมภาพันธ์) อายุ 75 ปี.ปราชญ์ชาวนา.สัมภาษณ์.
- 7) นายทองริน วาริติต (2554, 31 มิถุนายน) อายุ 72 ปี.อดีตผู้ใหญ่บ้าน.สัมภาษณ์.
- 8) นายกล้าหาญ วาริติต (2555, 4 เมษายน) อายุ 68 ปี.ปราชญ์ท้องถิ่น.สัมภาษณ์.
- 9) นายกายอม สุขหวล (2556, 5 พฤษภาคม) อายุ 61 ปี.เฒ่าจ้ำ.สัมภาษณ์.
- 10)นางไฮ แสนตะมาตย์ (2556, 7 พฤษภาคม) อายุ 80 ปี.ชาวนา.สัมภาษณ์.